

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

TARAQQIYOT VA TIL UYG‘UNLIGI

Turg‘unpo‘latov Diyorbek Ro‘zmamat o‘g‘li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti O‘zbek tilshunosligi kafedrasida o‘qituvchisi

d.turgunpolatov@cspu.uz

Boyjonova O‘g‘iloy Rasul qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi

ogiloyboyjonova87@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada tilning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Til insonlar o‘rtasidagi asosiy muloqot vositasi sifatida jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim rol o‘ynashi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: *til, jamiyat, taraqqiyot, muloqot, madaniyat, bilim, avlodlararo aloqa, milliy birlik, ijtimoiy rivojlanish, davlat tili.*

Til insoniyat jamiyati taraqqiyotining eng asosiy omillaridan biri bo‘lib, u kishilar o‘rtasidagi muloqot, fikr almashish va o‘zaro tushunishni ta‘minlaydigan muhim ijtimoiy hodisadir. Insoniyat paydo bo‘lgan ilk davrlardan boshlab til jamiyat hayotining ajralmas qismi sifatida shakllanib, insonlarning birgalikda yashashi, mehnat qilishi va taraqqiy etishida muhim vosita bo‘lib xizmat qilib kelmoqda. Til yordamida inson o‘z fikri, his-tuyg‘usi, maqsadi va dunyoqarashini ifodalaydi. Shu bilan birga, til jamiyatning ma‘naviy boyligi, tarixiy xotirasi va madaniy merosini avloddan avlodga yetkazuvchi bebaho qadriyat hisoblanadi.

Jamiyat taraqqiyoti tilsiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Chunki har qanday ilmiy yutuq, texnologik rivojlanish, siyosiy va iqtisodiy islohotlar, avvalo, til orqali targ‘ib qilinadi va ommaga yetkaziladi. Til inson tafakkurining mahsuli bo‘lish bilan birga, uning rivojlanishiga ham kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Insonning bilim darajasi, dunyoqarashi, ma‘naviyati va madaniy saviyasi ko‘p jihatdan uning tilni qay darajada egallaganiga bog‘liqdir. Ayniqsa, globallashtirish jarayonlari jadallashayotgan bugungi davrda tillarning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Xalqlar o‘rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarning rivojlanishi xorijiy tillarni o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytirayotgan bo‘lsa-da, har bir millat uchun ona tilining qadri va nufuzi doimo ustuvor bo‘lib qoladi.

Til millatning ruhiy qiyofasini, urf-odatlarini, qadriyatlarini va mentalitetini o‘zida aks ettiradi. Shu sababli ona tilini asrash va rivojlantirish milliy o‘zlikni saqlashning muhim shartlaridan biridir. Har bir xalqning boy adabiyoti, ilm-fani, san‘ati va madaniyati uning tili orqali namoyon bo‘ladi. Til yo‘qolsa, millatning ma‘naviy qiyofasi ham asta-sekin zaiflashadi. Shu jihatdan qaraganda, tilga e‘tibor millat kelajagiga e‘tibor demakdir.

Buyuk mutafakkirlar va olimlar ham tilning jamiyatdagi o‘rniga alohida baho berganlar. Xususan, Alisher Navoiy o‘z asarlarida tilning qudrati va uning inson hayotidagi ahamiyatini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

yuksak darajada ulug‘lagan. Uning “Tilga e‘tibor — elga e‘tibor” degan hikmatli so‘zlari bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Shuningdek, Mahmud Qoshg‘ariy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Abdulla Avloniy kabi allomalar ham tilni millatning bebaho boyligi sifatida e‘tirof etganlar. Ularning ilmiy va badiiy merosi tilning jamiyat taraqqiyotidagi beqiyos o‘rnini yaqqol namoyon etadi.

Mustaqil O‘zbekiston sharoitida ham davlat tilining mavqeini oshirish, ona tilining sofligi va boyligini saqlash masalalariga katta e‘tibor qaratilmoqda. O‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi milliy qadriyatlarimizni tiklash va rivojlantirish yo‘lida muhim qadam bo‘ldi. Bugungi kunda davlat tilining jamiyatning barcha sohalarida to‘laqonli qo‘llanishini ta‘minlash, yosh avlodga ona tilini mukammal o‘rgatish hamda til madaniyatini yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari, internet va ommaviy kommunikatsiya vositalarining rivojlanishi til taraqqiyotiga ham o‘z ta‘sirini ko‘rsatmoqda. Yangi atama va tushunchalarning paydo bo‘lishi til boyligini oshirayotgan bo‘lsa, ayrim hollarda til me‘yorlarining buzilishiga ham sabab bo‘lmoqda. Shu bois til madaniyatini rivojlantirish, adabiy til me‘yorlariga rioya qilish va yoshlarni nutq odobiga o‘rgatish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

ASOSIY QISM

Til jamiyatda to‘plangan bilim va tajribani avloddan-avlodga yetkazishda eng muhim vosita hisoblanadi. Insoniyat taraqqiyoti davomida har bir yangi avlod o‘zidan oldingi avlod yaratgan ilmiy, madaniy va ma‘naviy merosga tayangan holda rivojlanib kelgan. Ana shu uzviylikni ta‘minlovchi asosiy omil esa tildir. Inson o‘z fikri, kuzatuvlari va hayotiy tajribalarini aynan til orqali boshqalarga yetkazadi. Ilmiy kashfiyotlar, falsafiy qarashlar, tarbiyaviy g‘oyalar hamda amaliy bilimlar til vositasida yozib olinadi, saqlanadi va kelajak avlodlarga yetkaziladi. Qadimiy qo‘lyozmalar, tarixiy manbalar, ilmiy asarlar, kitoblar va darsliklar inson tafakkurining mahsuli bo‘lib, ular til orqali yaratilgan va bugungi kungacha yetib kelgan. Agar til bo‘lmaganida yoki yozuv shakllanmaganida, insoniyat tomonidan yaratilgan ulkan bilimlar boyligi saqlanib qolmagan bo‘lar edi. Shu bois til nafaqat oddiy muloqot vositasi, balki jamiyatning intellektual taraqqiyotini ta‘minlovchi asosiy omil hamdir.

Til xalqning madaniyati va ma‘naviy merosini saqlab qolishda ham beqiyos ahamiyatga ega. Har bir millatning urf-odatlarini, qadriyatlarini, dunyoqarashi va turmush tarzi uning tilida aks etadi. Xalqning boy madaniy merosi aynan til orqali avlodlarga yetkaziladi. Xususan, xalq og‘zaki ijodi namunalari — maqollar, matallar, dostonlar, ertaklar va afsonalar xalqning hayotiy tajribasi, donoligi va axloqiy qarashlarini ifodalaydi. Bunday ma‘naviy boylıklar asrlar davomida til vositasida saqlanib kelmoqda. Yozma adabiyot ham milliy madaniyatning rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon kabi buyuk adiblarning asarlari o‘zbek tilining naqadar boy va jozibador ekanligini namoyon etadi. Ularning ijodi xalqning ma‘naviy va madaniy taraqqiyotini aks ettiruvchi bebaho meros hisoblanadi. Til rivojlangan sari madaniyat ham boyib boradi, yangi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

tushunchalar va ifoda vositalarining paydo bo‘lishi xalq tafakkurining kengayishiga xizmat qiladi. Shu sababli ona tilini asrash, uning sofligini saqlash va yosh avlodga mukammal o‘rgatish milliy madaniyatni saqlab qolishning muhim shartlaridan biridir.

Til jamiyat taraqqiyoti va modernizatsiya jarayonida ham muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Har qanday ilmiy yangilik, texnologik yutuq yoki innovatsion g‘oya avvalo til orqali ifodalanadi va ommaga yetkaziladi. Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiyalar jadal rivojlanmoqda. Sun‘iy intellekt, axborot texnologiyalari, tibbiyot, muhandislik va boshqa ko‘plab sohalaridagi yangiliklarni o‘zlashtirish uchun rivojlangan til tizimi zarurdir. Yangi ilmiy atamalar va terminlarning paydo bo‘lishi til boyligini oshirib, uning imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa jamiyatning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Shuningdek, til xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni bilish boshqa davlatlar bilan ilmiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarni kengaytirishga yordam beradi. Turli tillarni o‘rganish insonning dunyoqarashini kengaytiradi, yangi imkoniyatlar eshigini ochadi va jamiyatning global taraqqiyotiga xizmat qiladi. Biroq xorijiy tillarni o‘rganish bilan bir qatorda ona tilining mavqeini mustahkamlash ham muhimdir. Chunki har bir rivojlangan davlat avvalo o‘z milliy tiliga tayangan holda taraqqiyotga erishgan.

Til jamiyat birligi va hamjihatligini ta‘minlovchi muhim ijtimoiy omil hamdir. Bir tilda so‘zlashuvchi insonlar bir-birini tez tushunadi, erkin fikr almashadi va bu jamiyatdagi o‘zaro hamkorlikni mustahkamlaydi. Umumiy til milliy o‘zlikni anglash hissini shakllantiradi. Inson aynan ona tili orqali o‘z xalqining tarixi, qadriyatlarini va ma‘naviy dunyosini anglaydi. Bu esa unda vatanparvarlik, milliy g‘urur va daxldorlik tuyg‘ularini kuchaytiradi. Shu jihatdan til millatning ruhiy tayanchi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Davlat tili esa jamiyatning siyosiy va ijtimoiy jihatdan birlashishida muhim rol o‘ynaydi. Turli hudud va ijtimoiy qatlam vakillarini yagona maqsad atrofida birlashtirishda davlat tilining o‘rni beqiyosdir. Shuningdek, til insonlar o‘rtasida o‘zaro hurmat va bag‘rikenglik muhitini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Nutq madaniyatining yuksak bo‘lishi jamiyatdagi ma‘naviy muhitni sog‘lomlashtirib, insonlar o‘rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, til jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida muhim o‘rin egallab kelgan eng asosiy ijtimoiy vositalardan biridir. U insonlar o‘rtasidagi muloqotni ta‘minlash bilan birga, bilim, tajriba va ma‘naviy merosni avlodlardan avlodga yetkazishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Jamiyatning ilmiy, madaniy, siyosiy va iqtisodiy rivojlanishi bevosita til bilan chambarchas bog‘liqdir. Chunki inson tafakkuri, dunyoqarashi va ma‘naviyati aynan til orqali shakllanadi va rivojlanadi.

Til xalqning milliy o‘zligini, qadriyatlarini va tarixiy xotirasini saqlab qoluvchi muhim omil hisoblanadi. Har bir millatning madaniyati, urf-odatlarini, an‘analari va boy adabiy merosi uning tilida aks etadi. Shu sababli ona tilini asrash va rivojlantirish milliy madaniyatni saqlashning eng muhim shartlaridan biridir. Til rivojlangan sari jamiyatning ma‘naviy hayoti ham boyib, insonlarning tafakkur doirasi kengayib boradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Bundan tashqari, til zamonaviy ilm-fan, texnologiya va innovatsiyalar rivojida ham muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Yangi bilim va kashfiyotlarning ommalashuvi, xalqaro hamkorlikning kengayishi hamda axborot almashinuvi til orqali amalga oshadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv davrida tillarni bilish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biriga aylangan. Shu bilan birga, davlat tilining nufuzini oshirish va uning jamiyatdagi mavqeini mustahkamlash ham har bir davlatning ustuvor vazifalaridan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tojiboyeva D. *Ma’naviyat asoslari*. – Toshkent: “Sharq”, 2015. – 256 b.
2. *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*: 5 jildli. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2006–2008.
3. Jo‘rayev N. *Tilshunoslikka kirish*. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2010. – 224 b.
4. Mahmudov N. *Nutq madaniyati va davlat tili*. – Toshkent: “Fan”, 2012. – 198 b.
5. Begmatov E. *Hozirgi o‘zbek adabiy tilining leksik qatlamlari*. – Toshkent: “Fan”, 1985. – 176 b.
6. Hojiyev A. *Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati*. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”, 2002. – 164 b.

